

УДК 378.147:37.013.42-051

DOI: 10.31499/2618-0715.2(9).2022.267373

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Талаш Інна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Криворізький державний педагогічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1208-4729>

E-mail: inna1talash@gmail.com

У статті здійснено спробу дослідження та систематизації етапів соціально-педагогічної роботи з клієнтом, особливостей підготовки здобувачів вищої освіти до їх реалізації на засадах синергетичного підходу. Запропоновано виокремити 8 основних етапів, зміст і технологічні характеристики яких докладно описані. Узагальнено форми й методи, психологічні засади розвитку в здобувачів вищої освіти необхідних професійних компетентностей.

Ключові слова: технологічна діяльність, алгоритм соціально-педагогічної роботи, синергетичний підхід, соціальне середовище, професійна діяльність, здобувачі вищої освіти, інтеграція, полімодальність.

PREPARATION OF FUTURE SOCIAL TEACHERS FOR TECHNOLOGICAL ACTIVITY: SYNERGISTIC APPROACH

Talash Inna, Ph.D. in Philology, Assistant Professor of Social Pedagogy and Social Work, Kryviy Rih State Pedagogical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1208-4729>

E-mail: inna1talash@gmail.com

The realities of modern society require a polymodal approach to the training of specialists in the social sphere, with emphasis on the formation and development of technological competence in them. At the same time, to prevent eclecticism in the training of higher education students can, if you implement professional training on the basis of a synergistic approach, which integrates a competent, personal-oriented, interdisciplinary and active approach. Thus, there is a problem of development of innovative technologies of social and pedagogical activity, which would meet the demands of modern society and social order of the state. The article attempts to study and systematize the stages of social and pedagogical work with the client, peculiarities of training of the higher education applicants for their realization on the basis of a synergistic approach. On the basis of analysis of algorithms of social and pedagogical work, presented in scientific literature, it is proposed to separate 8 main stages: Stage of establishing contact with the client; the stage of diagnostics; convention-motivational stage; planning stage; forecasting stage; stage of plan implementation; stage of completion of cooperation with the client; stage of professional reflexia. The contents of each stage are presented and the technological peculiarities of their implementation are described. The role of integrative approach in professional training of higher education graduates, formation of their ability to combine theory and practice, building interpersonal interaction with the client as a subject of social and pedagogical work is emphasized. The forms and methods, psychological foundations of development in the applicants of higher education of the necessary professional competence are summarized.

Keywords: *Technological activity, algorithm of social-pedagogical work, synergistic approach, social environment, professional activity, higher education, integration, polysmodalnost.*

Постановка проблеми. Особливість професійної діяльності соціального педагога обумовлена тим, що відбувається винятково в соціокультурному контексті та детермінована низкою факторів (передовсім соціальних, економічних, політичних, культурних), які визначають особливості певного історичного етапу розвитку суспільства. Специфічними рисами соціальної сфери постіндустріального суспільства стали еклектичність, плюралізм, хаотичність, індетермінованість. Відповідно, зміст підготовки фахівця соціальної сфери повинен бути орієнтований на розвиток креативних здібностей особистості, вміння швидко орієнтуватися в непередбачуваних ситуаціях і приймати нешаблонні рішення, налагоджувати партнерську взаємодію з іншими фахівцями та з клієнтом, інтегрувати власний досвід і вміння допомогти в цьому клієнту, а самому процесу навчання мають бути притаманні полімодальність і мультिवаріантивність. Реалізація зазначених завдань повною мірою можлива при формуванні у майбутніх соціальних педагогів здатності до технологічної діяльності, формування в них технологічної культури.

Технологічна культура фахівця соціальної сфери полягає передовсім у розвитку нелінійного мислення та вмінні генерувати альтернативні рішення, урахувати можливі ризики при плануванні власної діяльності та змін у житті клієнта, аналізувати багатомірне соціальне середовище та інтегрувати його різнорівневі складові, з високою мірою вірогідності прогнозувати розвиток об'єктів соціальної сфери та цілеспрямовано моделювати зміни їх соціального середовища. Як слушно зауважує Г. Майборода: «Технологічна підготовка майбутніх соціальних педагогів має будуватися на інтеграції напрямів теоретико-методологічного обґрунтування системи освіти, модернізації професійної підготовки соціальних педагогів у вищому навчальному закладі» [2, с. 76]. Це завдання ускладнюється глобальними кризовими явищами, що спостерігаються в сучасному суспільстві, і які впливають не лише на зміст і характер підготовки майбутніх фахівців, а й, на думку науковців, визначають розвиток цивілізації. Зокрема Є. Ходаківський зауважує, що результат подолання цих глобальних кризових явищ вплине на подальший розвиток цивілізації – її трансформацію чи розпад. На думку вченого, основними чинниками глобальної кризи людства є деінтелектуалізація суспільства та масова некомпетентність, які виявляються на всіх рівнях функціонування соціуму й обумовлені проблемами самоорганізації людської спільноти [3, с. 458]. У професійній діяльності соціального педагога це виявляється передовсім у недоліках технологічної підготовки, а саме: «відсутності необхідного світогляду щодо технологічної діяльності, потреб у самоосвіті, самовихованні, вміння планувати, моделювати, проектувати, організовувати свою роботу та роботу групи і колективу» [2, с. 76], що, в свою чергу, обумовлює прийняття неефективних рішень при організації допомоги клієнту, використання суб'єкт-об'єктного підходу при побудові міжособистісної взаємодії з ним, поширенню ознак синдрому професійного та емоційного вигорання серед фахівців соціальної сфери не залежно від стажу роботи. Подолання означених

кризових явищ вимагає перегляду не лише змісту, а й підходів у підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуку стратегій удосконалення підготовки фахівця соціальної сфери присвячено дослідження таких науковців, як: А. Архипова, О. Безпалько, Н. Заверико, І. Зверева, А. Капська, Л. Люта, Г. Майборода, Н. Максимова, В. Шахрай, Ю. Швалб та ін. Науковці відзначають, що зміни в підготовці фахівців соціальної сфери повинні стосуватися не лише змісту освіти (перегляд й удосконалення структурно-логічної схеми навчальних планів й освітніх програм), а й структури (визначення циклів підготовки фахівців, рівнів освіти). Крім того, вимагають трансформації й науково-методологічні засади змісту освіти, адже наразі відбувається зміна освітньої парадигми з традиційної на постмодерністську. Перераховані фактори обумовлюють необхідність не лише формувати в майбутніх фахівців низку специфічних компетентностей, як-от: здатність до самопізнання, здатність навчатися протягом життя, здатність до життєтворчості, здатність творчо вирішувати задачі професійної діяльності, здатність працювати в команді, здатність організовувати міжособистісну взаємодію з клієнтом як із суб'єктом соціально-педагогічної діяльності тощо, – а й змінити науково-методологічні засади змісту професійної освіти, а саме: реалізувати професійну підготовку фахівців на засадах синергетичного підходу, який інтегрує компетентнісний, особистісно-орієнтований, міждисциплінарний і діяльнісний. Таким чином професійна підготовка фахівців соціальної сфери набуває полімодального характеру з акцентом на формування й розвиток технологічної компетентності в здобувачів вищої освіти. Як слушно зауважує Г. Майборода: «Технологізація соціальних і освітніх процесів є відображенням об'єктивних вимог, зумовлених науково-технічним прогресом, характеризується інноваційністю, творчістю, постійним пошуком досконалих, ефективних шляхів діяльності» [2, с. 77].

Мета статті – дослідження та систематизація етапів соціально-педагогічної роботи з клієнтом, особливостей підготовки здобувачів вищої освіти до їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Опанування технологічною культурою дає можливість фахівцю цілеспрямовано й ефективно провадити соціально-педагогічну роботу, структуруючи її на окремі етапи, операції, координуючи взаємодію елементів цього процесу, та досягати бажаного результату за умови ощадливого використання ресурсів. Г. Майборода зауважує, що соціально-педагогічну діяльність всю технологізувати не можливо, оскільки «її окремі складові потребують високої технологічної компетентності (влаштування дітей, які залишилися без опіки батьків, реабілітація дітей з обмеженими фізичними можливостями...тощо)» [2, с. 79]. Однак, на нашу думку, якщо підготовку фахівців соціальної сфери до технологічної діяльності здійснювати на основі принципів синергетичного підходу, то можна опанувати здатністю будувати гнучкі алгоритми надання допомоги клієнтам соціально-педагогічної діяльності.

Слід зазначити, що структура алгоритму соціально-педагогічної діяльності в науковій літературі висвітлена досить ґрунтовно. Дослідники в цілому

одноетапно виокремлюють такі основні етапи: 1) діагностично-прогностичний; 2) вибір (розробка) оптимальної технології; 3) безпосередня підготовка до реалізації обраної технології; 4) реалізаційний; 5) експертно-оцінний. На нашу думку, така структура алгоритму не відображає важливого аспекту технології соціально-педагогічної діяльності – кооперації фахівця соціальної сфери та клієнта. Разом зі тим, сучасні дослідники наголошують на необхідності реалізації соціально-педагогічної діяльності саме на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Саме тому ми вважаємо за необхідне додати до алгоритму соціально-педагогічної діяльності такі ключові етапи, як: встановлення контакту з клієнтом; конвенційно-мотиваційний етап; етап професійної рефлексії. Таким чином алгоритм соціально-педагогічної діяльності можна представити як послідовну реалізацію таких етапів:

- 1) етап встановлення контакту з клієнтом;
- 2) етап діагностики;
- 3) конвенційно-мотиваційний етап;
- 4) етап планування;
- 5) етап прогнозування;
- 6) етап реалізації плану;
- 7) етап завершення співпраці з клієнтом;
- 8) етап професійної рефлексії.

Крім того, потребує перегляду зміст кожного з етапів соціально-педагогічної роботи, що зумовлює особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до технологічної діяльності.

Етап встановлення контакту з клієнтом є ключовим при організації соціально-педагогічної діяльності, адже якість встановленого контакту впливатиме на характер і результати всіх інших складових алгоритму. Так, повнота й об'єктивність інформації про клієнта, яку соціальний педагог збирає, узагальнює та систематизує на етапі діагностики, залежить не лише від компетентності фахівця, від валідності та надійності дібраного діагностичного інструментарію й точності інтерпретацій, а й від особистості самого клієнта. Якщо контакт з клієнтом було встановлено якісний, то в процесі взаємодії з фахівцем він почувається захищеним, що обумовлює бажання надавати якнайбільш повну і достовірну інформацію про себе та про свою життєву ситуацію. Клієнт усвідомлює, що його щирість і здатність до саморозкриття є ключовими для подальшої успішної співпраці з фахівцем, для ефективного вирішення його складної життєвої ситуації.

Встановлення довірливих стосунків з клієнтом є первинним, але не єдиним завданням цього етапу. Соціальний педагог, ретельно аналізуючи інформацію, яку клієнт надає про себе, з'ясовуючи його ставлення до актуальної життєвої ситуації, виявляючи способи, що використовував він для вирішення своїх проблем, виокремлює проблемне поле клієнта. При цьому важливо з'ясувати, чи звертався до когось по допомогу клієнт, чи намагався сам впоратися із ситуацією і який досвід при цьому отримав. Фахівець соціальної сфери повинен зосередитися на фіксації фактів, їх узагальненні та систематизації, спонукати клієнта до

саморозкриття та до оцінки свого досвіду. На цьому етапі соціальному педагогу важливо сприймати клієнта та його ситуацію такими, якими вони є, надавати йому безумовну емоційну підтримку й утриматися від будь-яких власних оцінних суджень. По-перше, оцінки фахівця підвищують рівень тривожності клієнта, що може спровокувати або відчуження й замкненість, або відверту конфронтацію його з фахівцем. У результаті клієнт може дійти висновку про виняткову унікальність своєї життєвої ситуації або про недостатню обізнаність чи брак життєвого досвіду фахівця та відмовитися від подальшої співпраці чи обмежитися лише формальним спілкуванням зі спеціалістом. По-друге, на цьому етапі фахівець одержує інформацію про клієнта від нього самого, тож усі судження мають високий ступінь суб'єктивності й можуть не підтвердитися в результаті подальшої діагностики. Відповідно, намагання якось оцінити інформацію, яку надає про себе клієнт, можуть обумовити формування в соціального педагога певних суб'єктивних установок, що в подальшому будуть заважати об'єктивно аналізувати й оцінювати інформацію, одержану про клієнта з інших джерел. На етапі встановлення контакту з клієнтом для фахівця соціальної сфери важливо не скласти певне враження про нього, оцінити його особистість чи життєву ситуацію, а досягти ситуації рапорту з клієнтом і визначити його проблемне поле. Цей етап завершується попереднім формулюванням запиту клієнта та гіпотез про причини, через які виникли складні життєві обставини. Зауважимо, що саме припущення про утруднення клієнта є основою для визначення його проблемного поля та напрямків діагностики на наступному етапі соціально-педагогічної роботи.

Для майбутніх соціальних педагогів найбільш складним виявляється опанування навички безоцінного сприйняття клієнта. Передумовою для її опанування є усвідомлення розмаїття й унікальності життєвого досвіду як такого, поліmodalності сприйняття життєвих ситуацій (навіть тих, що, на перший погляд, видаються однозначними, очевидними й несуперечливими). Для цього на заняттях студентам можна пропонувати такі види робіт: психотехніки, вправи на реконструкцію, аналіз ситуацій. Психотехніки – це пантомімічні вправи, що, з одного боку, розвивають перцептивні навички майбутніх фахівців, а з іншого боку, демонструють те, як по-різному можна інтерпретувати одну й ту саму ситуацію міжособистісної взаємодії. Вправи на реконструкцію – це завдання на відтворення фрагменту малюнка чи ідентифікація того, що зображено на негативі фотографії. Зазвичай студенти утруднюються з інтерпретацією зображення на негативі, а результати реконструкції у всіх виходять різні. Виконання цих вправ наочно демонструє, як мозок заповнює лакуни інформації, використовуючи доступний для нього досвід, і те, наскільки ці реконструкції та інтерпретації є неточними. Відтак, це орієнтує майбутніх фахівців будувати діалог з клієнтом, уточнюючи його точку зору на описані події та ситуації. Також для формування навички безоцінного сприйняття клієнта доречним є аналіз конфліктних ситуацій, що є наслідком хибних інтерпретацій і непорозумінь у міжособистісній взаємодії, коли кожна зі сторін сприймає актуальну ситуацію з іншої (відмінної від свого візаві) точки зору.

На етапі діагностики фахівець соціальної сфери повинен уміти дібрати комплекс діагностичного інструментарію для уточнення й збору інформації про проблемне поле клієнта і його особистість. При підготовці майбутніх соціальних педагогів до реалізації цього технологічного етапу необхідно акцентувати увагу на таких аспектах: 1) виокремлення складових проблемного поля клієнта (це визначить напрямки діагностики); 2) добір комплексу діагностичних методик і процедур за принципом мінімаксу (мінімальна кількість діагностичних методик і процедур, необхідних для збору максимально об'єктивної та повної інформації про елементи проблемного поля клієнта); 3) виявлення ресурсу клієнта, необхідного для вирішення його проблеми.

Розвиток уміння виокремлювати складові проблемного поля клієнта обумовлений здатністю майбутнього фахівця аналізувати особливості особистості в контексті її соціального середовища, ґрунтуючись на глибоких знаннях про закономірності функціонування соціальних систем, соціалізації особистості та її розвитку в онтогенезі. Особливу уваги при цьому слід приділяти особливостям контактування особистості з її соціальним оточенням, дослідженню того, чим ці особливості обумовлені (якостями особистості, особливостями її характеру чи життєвого досвіду, впливом референтних осіб, її соціальним статусом і ставленням до нього тощо). В. Будз, досліджуючи закономірності самоорганізації соціальних мереж, слушно зауважує, що «...сутність соціальних мереж ґрунтується на зобов'язаннях та повноваженнях, а їх регулювання відбувається на основі соціальних ролей. Проте соціальну роль, яку виконує людина, не слід вважати чимось об'єктивним і не залежним від самої людини, оскільки така роль отримується людиною, виходячи із її власних антропологічних можливостей, із особливостей її характеру, здатності творчого мислення та моральних принципів, яких вона дотримується» [1, с. 64-65]. Відтак, дослідження рольової структури особистості на різних рівнях (соціальному, міжособистісному, психологічному) дозволяє цілісно проаналізувати фактори, що визначають специфіку її контактування із соціальним середовищем, причини її утруднень, виявити ресурси особистості та зони напруження (конфлікту, зокрема, і внутрішньо особистісного). Для цього можна використати низку методик на визначення соціометричного статусу особистості (наприклад, соціометрія, побудова соціального атому особистості (автор – А. Шутценбергер), побудова екокарти особистості тощо), а також на виявлення рольових очікувань, рівня домагань і задоволеності своїм соціальним статусом. До того ж важливо з'ясувати, які саме повноваження та зобов'язання регулюють стосунки в межах тієї соціальної системи, до якої залучений клієнт, оскільки без цього іноді не можливо поставити точний і достовірний «соціальний діагноз».

Крім того, важливо визначити установки клієнта та ієрархію його ціннісних орієнтацій, адже це стане основою для визначення плану подальшої соціально-педагогічної роботи з покращення життєвої ситуації та мотивації клієнта до реалізації цього плану.

Зауважимо, що діагностичний інструментарій досить ґрунтовно розроблений в межах психологічної та соціально-педагогічної діагностики. Для

одержання об'єктивної інформації за допомогою діагностичних процедур повинна бути розвинена не лише діагностична компетентність майбутнього фахівця соціальної сфери, а й сформована здатність цілісно бачити особистість у її соціальному контексті, а саме: виявляти, які чинники соціального середовища впливали на формування певних якостей і характеристик особистості клієнта, його поведінкових патернів й установок, а також те, як визначені особливості детермінують структуру його соціального середовища, визначають специфіку його міжособистісної взаємодії, обумовлюють вибір певних стратегій вирішення складних життєвих ситуацій.

Діагностична компетентність майбутніх фахівців соціальної сфери повинна формуватися поступово як при вивченні низки теоретичних дисциплін, зокрема «Соціалізація особистості», «Основи соціально-педагогічних досліджень», «Вікова психологія», «Соціальна психологія», «Психологія особистості», «Основи психодіагностики, соціальної профілактики і психокорекції» тощо, – так і під час проходження різних видів навчальної та виробничої практик.

Метою конвенційно-мотиваційного етапу є узгодження з клієнтом бачення його життєвої ситуації, виокремлення актуальної проблеми та формулювання запиту. При цьому соціальний педагог повинен уміти мотивувати клієнта до того, аби він взяв на себе відповідальність за зміни у власному житті, прийняв зобов'язання стосовно процесу планування та реалізації складеного плану. Для повноцінної реалізації завдань цього етапу фахівцю необхідно прийняти ієрархію цінностей клієнта, поважати його право самостійно визначати ступінь і міру змін у своєму житті. Таким чином, завдання фахівця соціальної сфери полягає не в тому, щоб запропонувати план змін життя клієнта, а спонукати його до виявлення ініціативи у формуванні позитивного образу свого майбутнього життя. Саме ця ініціатива клієнта повинна стати основою для реалізації завдань наступного етапу соціально-педагогічної роботи – етапу планування. Як правило, через різноманітні причини (інфантильність, негативний життєвий досвід, переживання життєвої кризи, розчарування, виснаження, низька самооцінка тощо) клієнт не може намалювати позитивний образ свого майбутнього життя, тому фахівець повинен стимулювати його до цього. Слід зазначити, що цей процес може бути доволі складним і тривалим, за необхідності включати заходи з психокорекції, однак ігнорування або недооцінювання важливості цього етапу, бажання його пришвидшити, часткова його реалізація нівелюють результати всієї подальшої роботи з клієнтом. Якщо людина чітко не бачить ні свого майбутнього, ні себе в цьому майбутньому, то, очевидно, найкращий план, складений фахівцем для клієнта, так і залишиться нереалізованим.

У процесі малювання позитивного образу майбутнього можна виокремити три етапи. На першому етапі варто запропонувати клієнту просто пофантазувати і створити образ бажаного для нього майбутнього, при цьому абсолютно не враховувати актуальної життєвої ситуації, уявити себе всемогутнім чарівником, який може змінювати що завгодно в своєму житті на власний розсуд. Ключовими на цьому етапі є такі питання, на які має дати відповідь клієнт: яким я бачу своє бажане майбутнє? Яким буду я, коли настане це майбутнє? Що зміниться в мені?

Як я буду себе почувати? Яким буде моє оточення? Що змінитися в моєму оточенні?

На наступному етапі фахівець має уважно аналізувати відповіді клієнта на предмет наявності ригідних установок, визначення локусу контролю. Необхідно виявити та скорегувати неекологічні уявлення клієнта про себе та своє оточення. Він повинен усвідомити, що може контролювати в своєму житті (свою поведінку, своє ставлення до подій, свій час тощо), а що не піддається контролю (думки й поведінка інших людей, соціально-економічні процеси, які відбуваються в країні тощо), на що / кого він може впливати, а що / хто впливає на нього. Усвідомлення клієнтом своїх особливостей контактування з оточуючим середовищем може мати терапевтичний вплив на його особистість.

На третьому етапі відбувається аналіз і пошук ресурсів, необхідних для втілення в життя позитивного образу майбутнього. Фахівець соціальної сфери допомагає клієнту проаналізувати, які ресурси необхідно мати, щоб втілити задумане в життя, які ресурси вже наявні, яких бракує і як їх можна накопичити. При цьому соціальний педагог повинен здійснювати моніторинг ресурсів різного рівня: знання та навички клієнта; сформованість емоційно-вольової сфери; наявність вільного часу; матеріальне становище; наявність в оточенні людей-однодумців, які можуть підтримати прагнення клієнта до змін тощо.

Для успішної реалізації завдань конвенційно-мотиваційного етапу здобувачі вищої освіти повинні ґрунтовно опанувати теоретичними засадами та практичними навичками психології міжособистісної взаємодії. Найбільш ефективними методами для цього є тематичні тренінги (особистісного зростання, комунікативних навичок тощо, які можна рекомендувати майбутнім фахівцям в межах неформальної освіти), а також рольові та ділові ігри, організовані на аудиторних заняттях.

Завданням фахівця на етапі планування не просто допомогти клієнту визначити алгоритм реалізації сформованої на попередньому етапі моделі, а також строки для здійснення кожного етапу алгоритму, а й розробити альтернативні варіанти досягнення поставленої мети з урахуванням можливих ризиків. Необхідно послідовно разом із клієнтом проаналізувати можливі ризики, а саме: зовнішні (соціальні, економічні, політичні), внутрішні (наявність рис характеру, звичок, особливості емоційно-вольової сфери тощо, які можуть заважати запланованим змінам) та людські чинники. На цьому етапі клієнту варто усвідомити, що люди, яких він визначив як свій ресурс, підтримку, мають особисте життя і можуть бути не готовими надати допомогу саме тоді, коли до них звертається клієнт. Саме тому клієнт повинен бути готовий до такого розвитку подій і мати альтернативний варіант одержання підтримки (наприклад, звернутися до фахівців), у тому числі й самопідтримки. Таким чином, зважаючи на можливі ризики, фахівець разом із клієнтом визначає способи їх нейтралізації, спільно розробляють альтернативні варіанти реалізації моделі бажаного майбутнього. Крім того, соціальний педагог, ураховуючи межі своєї компетентності, повинен визначити інших фахівців, яких необхідно буде залучити в процесі реалізації спланованої роботи. Він роз'яснює клієнту роль кожного

залученого фахівця, визначає, на якому етапі реалізації плану до них необхідно звернутися по допомогу.

Етап планування завершується визначенням фахівцем строків і заходів проміжного моніторингу. Очевидно, що визначення динаміки змін буде свідчити про ефективність розробленої програми, дозволить за необхідності своєчасно здійснити її корекцію. Визначення періоду проведення проміжного моніторингу, як правило, не викликає утруднень, адже строки їх здійснення обґрунтовані в науковій літературі (не частіше, ніж раз на місяць, і не рідше, ніж раз на три місяці). Складнощі виникають при визначенні критеріїв оцінки результатів моніторингу. Для того, аби критерії давали можливість об'єктивної й точної оцінки результатів моніторингу, вони повинні відповідати низці вимог, а саме: 1) критерій повинен бути науково обґрунтований; коректно й однозначно сформульований; 2) вимірюваний (описувати показник, який можна виміряти за допомогою діагностичних процедур); 3) критерії повинні не суперечити одне одному; 4) критерії повинні мати спільне наукове підґрунтя; 5) критерії мають бути сталими (не змінюватися протягом реалізації плану); 6) охоплювати всі значимі для реалізації плану аспекти життєдіяльності особистості. Фахівець має самостійно сформулювати критерії оцінювання, ґрунтуючись на використаному діагностичному інструментарії, на визначених у науковій і нормативній літературі показниках розвитку та життєдіяльності особистості. Крім того, необхідно провести процедуру формалізації критеріїв оцінювання, тобто кожному критерію присвоїти певний показник (бал), що буде об'єктивно відображати ступінь їх вияву. Числові показники вияву критеріїв оцінювання більш наочно демонструють наявність чи відсутність динаміки змін, її позитивний чи негативний розвиток.

Здатністю визначати критерії оцінювання реалізації плану соціально-педагогічної роботи з клієнтом фахівці повинні опанувати ще під час навчання в закладі вищої освіти. Цьому буде сприяти інтеграція теоретичних знань, одержаних під час вивчення вікової та соціальної психології, і навиків практичної професійної діяльності. Так, на практичних заняттях, під час навчальних і виробничих практик важливо домагатися не лише того, щоб здобувач освіти вмів дібрати й обґрунтувати вибір технологічного інструментарію (профілактики, корекції, реабілітації тощо), а й сформулював критерії оцінки проведеної з клієнтом роботи.

Етап прогнозування є доволі складним, але необхідним для наскрізного аналізу складеної програми, оскільки дозволяє системно проаналізувати її мету, завдання, алгоритм їх реалізації, особливості особистості клієнта та кінцевий результат. Науковий прогноз ґрунтується на закономірностях розвитку соціальних систем й онтогенетичного розвитку особистості, з урахуванням індивідуальних особливостей клієнта та специфіки його соціальних контактів. Разом із тим, необхідно брати до уваги й те, що особистість здатна діяти альтернативно під впливом чинників, які не можливо було виявити та врахувати на попередніх етапах роботи з клієнтом, отже, об'єктивний прогнозу повинен містити опис не лише статистично вірогідних результатів взаємодії з клієнтом, а й

їх крайніх виявів. Результати прогнозування обговорюються з клієнтом і за необхідності уточнюються. На основі прогнозу обирається найбільш оптимальний із альтернативних варіантів плану для його подальшої реалізації.

Для опанування процедурою прогнозування здобувачі вищої освіти повинні передовсім уміти встановлювати причино-наслідкові зв'язки між чинниками життєдіяльності особистості та закономірностями її онтогенетичного розвитку. Разом із тим, майбутні фахівці повинні усвідомлювати, що немає суворої детермінаційної закономірності, неможливо передбачити причино-наслідкові зв'язки в розвитку людської антропології. Наприклад, діти, які виховуються в родиних адиктів, мають різні життєві шляхи: не всі наслідують залежних батьків, – але який шлях обере дитина, спрогнозувати складно. Саме в урахуванні діалектичної єдності типового й унікального й полягає складність прогнозування.

На етапі реалізації плану, крім заходів, спрямованих на його здійснення та проміжного моніторингу, фахівець має хоча б один раз звернутися до супервізії. Найбільш часто необхідність супервізії з'являється тоді, коли виникає раптове (непередбачене на попередніх етапах) утруднення в реалізації плану, яке клієнт навіть за допомогою фахівця подолати не може. Якщо своєчасно не надати ефективну допомогу, клієнт потрапить у ситуацію фрустрації і здобути в процесі реалізації плану позитивні результати будуть нівельовані. Іншими словами, розроблена програма виявиться неефективною, а може, навіть погіршити стан клієнта, оскільки він зайвий раз впевниться в тому, що його проблему здолати просто неможливо. Супервізія – консультація з більш досвідченим колегою – дасть можливість побачити альтернативні варіанти розвитку ситуації, які не були враховані раніше, своєчасно внести необхідні корективи в план соціально-педагогічної роботи з клієнтом чи в стиль взаємодії з ним. Супервізія корисна й тоді, коли проміжний моніторинг дав результати нижчі від очікуваних, хоча в цілому динаміку можна оцінювати як позитивну. У даному випадку супервізія буде спрямована на виявлення можливих утруднень, які в підсумку можуть значно знизити ефективність програми.

Метою етапу завершення співпраці з клієнтом є не лише визначення ефективності реалізованої програми, а й проєктування подальшого самостійного життя клієнта. Для визначення ефективності реалізованої програми доцільно використовувати не тільки ті ж діагностичні процедури, що й на етапі діагностики, а й запропонувати клієнту дати суб'єктивну оцінку проведеної роботи за визначеними критеріями. При цьому можна використати різні методи опитування: анкетування, інтерв'ю, бесіду. Суб'єктивна думка клієнта про результати його співпраці з фахівцем надзвичайно важлива, адже вона детермінує подальше проєктування самостійного життя та реалізацію цього проєкту. Якщо суб'єктивна оцінка результатів програми нижча, від об'єктивних даних, одержаних за допомогою проведеної повторної діагностики, то це, як правило, свідчить про занижену самооцінку клієнта. Відтак, при проєктуванні необхідно звернути на це увагу клієнта та запропонувати заходи щодо корекції самооцінки, а також визначити в найближчому оточенні особу, яка здатна підтримувати та надихати клієнта. Якщо суб'єктивна оцінка ефективності програми вища, від

даних об'єктивної діагностики, то це може свідчити або про завищену самооцінку клієнта, або про стан ейфорії від того, що одержані результати перевищили очікування, або про полезалежність клієнта й бажання виправдати очікування референтної особи (якою в даному випадку є фахівець). Якщо виявлені розбіжності між суб'єктивною оцінкою та даними об'єктивних діагностичних процедур, фахівець повинен перевірити свої припущення, провівши необхідну додаткову діагностику. Слід пам'ятати: навіть найбільш очевидні висновки фахівця – це лише гіпотеза, яку необхідно підтвердити об'єктивними даними. Ця кропітка робота має бути проведена, інакше фахівець може зробити помилкові висновки про результати проведеної роботи, а головне – ці хибні висновки стануть основою для проектування подальшого самостійного життя клієнта. Очевидно, що невдовзі позитивні досягнення, які здобув клієнт протягом реалізації програми, будуть поступово втрачені (частково або повністю). При проектуванні подальшого самостійного життя клієнта варто усвідомлювати, що позитивні зміни в житті та особистості клієнта, що були досягнуті в процесі реалізації програми, є ще нестійкими й потребують подальших зусиль з боку клієнта, але вже без підтримки з боку фахівця. Крім того, клієнту необхідно дати чіткі діагностичні критерії, які будуть свідчити про необхідність звернутися знову по допомогу до фахівця, щоб не допустити регрес досягнутих навичок і змін.

На етапі професійної рефлексії фахівець аналізує власну діяльність у процесі реалізації програми, визначає сильні та слабкі сторони, причини утруднень при взаємодії з клієнтом, чинники, що змусили вносити корективи та використовувати альтернативні варіанти плану роботи з клієнтом, а також виявляє причини незапланованих позитивних змін в особистості та житті клієнта. Результати аналізу узагальнюються у висновках і рекомендаціях щодо подальшої професійної діяльності фахівця. Для більш глибокого аналізу власної професійної діяльності фахівець на цьому етапі знову може звернутися до супервізора, який висловить власну оцінку та рекомендації про шляхи вдосконалення та кар'єрного росту. Результатом етапу професійної рефлексії є побудова фахівцем траєкторії свого подальшого професійного зростання, шляхів і напрямів підвищення кваліфікації. Важливо також фахівцю розвивати здатність до наукового узагальнення результатів своєї професійної діяльності, що дасть можливість поділитися своїм досвідом з більш широкою аудиторією, знайти однодумців, цілеспрямовано й послідовно розвивати власний стиль професійної діяльності. Професійний досвід може бути узагальнений у різних жанрах наукового стилю: звіт, наукова стаття, тези, виступ на конференції, посібник тощо. Крім того, можна ділитися своїм досвідом на майстер-класах і вебінарах.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, підготовка майбутнього фахівця до технологічної діяльності відбувається комплексно й послідовно протягом всього періоду навчання в закладі вищої освіти шляхом інтеграції здобутих знань у досвід практичної діяльності в межах аудиторних практичних занять, різних видів практик, неформальної освіти. Крім того, необхідне глибоке осмислення технології процесу взаємодії з клієнтом, побудова чіткого алгоритму його реалізації. У фокусі соціально-педагогічної

діяльності повинна бути особистість клієнта, а взаємодія з ним має відбуватися винятково на паритетних засадах. На всіх етапах технологічної діяльності клієнт має залишатися суб'єктом міжособистісної взаємодії. Разом із тим, фахівець повинен приймати зважені рішення, що ґрунтуються на наукових засадах, і скеровувати клієнта на конструктивні зміни. Перспективою подальших досліджень є розробка алгоритму реалізації прогностичного етапу соціально-педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будз В. Самоорганізація суспільної дійсності в контексті її антропологічних засад та аксіологічних чинників: у 5 т. Т.1: Прологомени до самоорганізації суспільного життя. Концептуальні та методологічні основи дослідження: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2017. 522 с.
2. Майборода Г. Технологічний підхід у професійній підготовці соціальних педагогів: теоретичний аспект. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/pedos3t/tom3/09_majboroda.pdf (дата звернення: 21.06.2022)
3. Ходаківський Є.І., Богоявленська Ю.В., Грабар Т.П. Психологія управління: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 664 с.

REFERENCES

1. Budz, V. (2017) Samoorganizatsiia suspilnoi diisnosti v konteksti yii antropologichnykh zasad ta aksiologichnykh chynnykiv: u 5 t. T.1: Prolehomeny do samoorganizatsii suspilnoho zhyttia. Kontseptualni ta metodologichni osnovy doslidzhennia: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Prykrpat. nats. un-t im. V. Stefanyka, 522 [in Ukrainian].
2. Maiboroda, H. Tekhnologichnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi sotsialnykh pedahohiv: teoretychnyi aspekt. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/pedos3t/tom3/09_majboroda.pdf [in Ukrainian].
3. Khodakivskiy, Ye.I., Bohoiavlenska, Yu.V., Hrabar, T.P. (2011). Psykholohiia upravlinnia: pidruchnyk. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 664 [in Ukrainian].